

Cumhuriyet'in Eğitim, Kültür, Uygarlık Savaşçısı Hasan-Âli Yücel

1995'te Paris'te toplanan 28. UNESCO Genel Konferansı, birçok ülkeden sunulan karar tasarıları arasında Hasan-Âli Yücel'in anılmasını uygun bulur. Doğumunun 100. yıldönümü olması nedeniyle 1997'yi Hasan-Âli Yücel Yılı ilan eder. Türkiye'de eğitim alanında büyük reformlar yapan, kırsal kesimde okumaz yazmazlığa karşı koymak için Köy Enstitüleri'ni kuran, programlı bir biçimde 'Dünya Klasikleri'ni Türkçeye çevirten Hasan-Âli Yücel, ülkemizde aydınlanma meşalesini işte bu çalışmaları ile yakmıştır.

HASAN-ÂLİ YÜCEL, 17 Aralık 1897'de İstanbul'da doğar. Babası Ali Rıza Bey, annesi Neyire Hanım'dır. Hasan-Âli, ilk çocukluk yıllarında, Mevlevî kültürünün, dinsel kuralların ve geleneklerin sürekli etkin olduğu bir toplumsal çevre içinde yetişir. Musiki üstadı Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin yanında müzik eğitimi görür. Bu mekânın havasını kendisi şöyle anlatıyor: "İnsanları kibar, bahçesi ve avluları büyük, herkesin hareketleri ölçülü ve sakin... içinde çocuğun ve erginin rahat soluk alabileceği bir yerdî".

Hasan-Âli daha dört yaşındayken 1901 yılında Lâleli Sementi'ndeki Yolgeçen Mektebi'ne başlar. Burada dersler, öğrencilerin anlamını bilmedikleri Arapça metinlerin ezberlenmesine dayanmaktadır. İzlenimlerini daha sonra Hasan-Âli, "Bir yandan öğretme usulünün iptidailiği, diğer yandan ne yaptığımızı, ne olduğumuzu hiçbir suretle bilmeyişimiz, küçük yaşta zekâmızı ezme, şuurumuzu karartmak için kâfi sebeplerdir." şeklinde dile getirir.

Hasan-Âli beş altı yaşlarında iken aile Gümüşsuyu'nda bir köşke taşınır. Babası buraya taşındıktan sonra Hasan-Âli'yi Topkapı Sementi'ndeki Taş Mektep'e yazdırır. Burada sesinin güzelliği ve Kuran okumasındaki yetkinlikle göze çarpar ve öğretmeni, Ali Rıza Bey'e oğlunu hâfız yapmasını önerir.

1906 yılında dokuz yaşında olan Hasan-Âli, Mekteb-i Osmani'ye gönderilir. Bu okulda ilk kez tahta, haritalar ve sıralarla donatılmış bir sınıfla karşılaşır. İki yıl sonra II. Abdülhamid Kanun-u Esasî'yi yeniden yürürlüğe koyarak Meclis-i Mebusan'ı toplayacağını açıklar. 11 ya-

şında bu tarihi gelişmeleri yaşayan Hasan-Âli "Hürriyet" ve "İttihat ve Terakî" sözcüklerinin anlamını öğrenir. Artık o 'hürriyet'in ne olduğunu anlamıştır, sıra anlatmaya gelmiştir. Önüne gelene hürriyetin ne anlama geldiğini açıklar.

Mekteb-i Osmani'yi başarıyla bitiren Hasan-Âli, gazete ilanlarına bakarak zamanın liseleri idâdiler hakkında bilgi

edinir. Sonunda Vefa İdâdisine yazılır. Nisan 1915'te Vefa İdadisi'nin son sınıfındayken, Birinci Dünya Savaşı patlak verir. Bunun üzerine askere çağrılır. 18 yaşında askerlik görevine Pendik'te yedek subay olarak başlar. 1916 Ağustos'unda önce asteğmenliğe daha sonra teğmenliğe kadar yükselir. Bu dönemi Hasan-Âli şöyle değerlendiriyor: "Talim-gâh benim için hakiki bir hayat üniversitesi oldu. Çocuk denecek yaşta girdiğimiz askerlik ocağında bizlere verilen en ağır işleri gördük. Orada çekiçle örs arasında farkında olmadan çelikleştik". Birinci Dünya Savaşı yenilgilerle sona erer. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütareke'si imzalanır. Aynı yıl Aralık ayında Hasan-Âli ordudan terhis olur. Savaştan sonra, liselerin son sınıfından askere alınan

tüm gençlere, Darülfünun'da öğrenimini tamamlama olanağı tanınır. 1918'de Hasan-Âli önce Hukuk Fakültesi'ne kaydolar. Yaşadığı tatsız olaylar sonucunda buradan ayrılarak Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Şubesi'ne kaydolar ve Darülmüallimin-i Âliye'nin (Yüksek Öğretmen Okulu) öğrenci kadrosuna katılır. "Fikir yolumu felsefe şubesinde buldum." der Yücel. Sabahları okula devam edip, akşamları gazetede çalışır. Okulunun olanaklarından yararlanır, geceleri orada kalır. Hasan-Âli ile 1919 sonbaharında Darülmüallimin-i Âliye'de tanışan Ahmet Hamdi Tanpınar bu dönem hakkında şunları yazar: "Geceleri geç vakit ve daima havadisle dönerdi. Milli Mücadelenin o sıkışık günlerinde toplandığımız kahvelerde, yatakhane, bize mütalaa salonu olarak ayrılan odada hep bu dönüşü beklerdik. Çünkü beraberinde en yeni cephe ve Ankara haberlerini getirirdi."

Üniversite dönemi olayların yoğunlaştığı yıllardır. Hasan-Âli için en önemli olay da 23 Mayıs 1919 tarihinde yapılan ünlü Sultanahmet Mitingi'dir.

O yıllarda Türk Ocağı, vatansever İstanbul gençlerinin umutlarını diri tutan biricik sığınaklarıdır. Türk Ocağı ile ilgili olarak Hasan-Âli şunları yazar: "Orada öyle meseleler, öyle hür bir ikilimin içinde tartışılırdı ki! Kalabalıkta konuşmayı orada öğrendim diyebilirim. Türk Ocağı bir mektepti. Milliyet, edeb ve medeniyet mektebi..". Üniversite döneminin sonuna geldiğinde Hasan-Âli, "Ruh ve Beden" üzerine yaptığı 30 sayfalık bir çalışmayla 1921'de Darülmüallimin-i Âliye'deki öğrenimini üstün bir başarıyla bitirir. Aynı yıl, Talim-gâh Karargâhı'ndan arkadaşı olan Necati Tansel'in kız kardeşi Refika Hanım'la evlenir.

Üniversite bitmiştir; ancak, Hasan-Âli'ye "millîci" diye damgalı olduğundan hiçbir yerde iş vermezler. Ancak fakültede bir memurluk bulur. Daha sonraki yıllarda, zaferin kazanılmasından sonra 1923'te, İzmir Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanır. Mustafa Kemal ile ilk karşılaşması İzmir'de 3 Şubat 1923 tarihinde halka açık bir toplantıda olur. Hasan-Âli toplantıda söz alarak okulların yanında fosil haline gelmiş medreselerin daha yaşatılıp yaşatılmayacağını öğrenmek ister. Mustafa Kemal Hasan-Âli'yle ileriki yıllarda tekrar karşılaşacak, Mustafa Kemal bu yüzü anımsayacaktır. 1923 yılının sonunda Hasan-Âli bebek bekleyen eşiyile birlikte İstanbul'a döner.

1924'te önce Kuleli Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapar. Kısa bir süre sonra da İstanbul Erkek Lisesi'ne felsefe öğretmenliğine atanır. Öğretmenlik hayatı 1927'de sona erer. Öğretmenlik yaptığı dönemde "Felsefe Elifbası", "Sûri ve Tatbikî Mantık" ve iki arkadaşı ile yazdığı "Türk Edebiyatı Nümuneleri" adlı kitaplarını yayımlar.

Doğduktan kısa bir süre sonra ölen ilk çocuklarından sonra, 1926'da, ikizler Can ile Canan, dünyaya gelir. 1936'da üçüncü çocukları Gülümser doğar.

1927 yılı başında Hasan-Âli Milli Eğitim Bakanlığı genel müfettişi olur. Bu dönemde yoğun bir biçimde, yazı ve dil konularıyla uğraşır. 1928 yılında, Tevfik Fikret'in "Tarihi Kadim-Doksan Beş Doğru" adlı şiir kitabını Latin harfleriyle yayımlar. Kitaplar, Harf Devrimi'nden sonra Türkiye'de Latin harfleriyle basılan ilk kitaplardandır.

1930'da Paris'e gönderilen Hasan-Âli burada "Maarif teşkilatı ile mekteplerini ve buna müteferri muamele, kanun ve nizamnameleri..."ni incelemekle görevlidir. Aynı yılın sonunda geniş kapsamlı incelemelerle edindiği bilgilerle ve yeni düşüncelerle dolu olarak ülkesine döner.

Paris dönüşü, Hasan-Âli'yle Mustafa Kemal hiç beklenmedik bir şekilde karşılaşılır. 1930'da Mustafa Kemal Türkiye çapında bir denetleme gezisi yapmayı kararlaştırır. Geziye her bakanlıktan, Mustafa Kemal'e danışmanlık yapacak ve onun direktifleri doğrultusunda araştırmalarda bulunacak uzman bir müfettiş katılır. Maarif Vekâleti, bu son derece önemli ve zor görevi 33 yaşındaki Hasan-Âli'ye verir. Gezide Kayseri'ye varduktan sonra Mustafa Kemal önce, kendin lisesine götürülür. Hep birlikte, fel-

Hasan-Âli Yücel (elinde şapkalı), arkasında ressam Çallı İbrahim, Hattat İsmail Hakkı Altınbezer. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, 1939.

sefe dersi yapılmakta olan bir sınıfa girerler. Mustafa Kemal, yazarı Hasan-Âli olan ders kitabını inceler ve öğretmenin anlattığı dersi dikkatle izler. Ne var ki, derste geçen Arapça terimler pek hoşuna gitmez ve yolculuğun ikinci durağı olan Sivas'ta, bir akşam yemeğinde Mustafa Kemal bu soruna değinir. Hasan-Âli'ye kitapta anlaşılması, hatta söylenmesi güç terimler gördüğünü, bunların Türkçe karşılıklarını bulmayı düşünüp düşünmediğini sorar. Hasan-Âli: "Düşündüm. Hattâ ufak tecrübeler de yaptım. Fakat bu gibi değişmelerin fertler tarafından yapılmasını mahzurlu gördüm. Herkes kendine göre bir istilâh (terim) bulup kullanırsa, ifadede beraberlik olmaz ve kimse kimseyi anlayamaz. Bunun için bir heyet veya cemiyet kurulmalı ve ilim istilâhları burada tespit olunmalı fikrindeyim" der.

1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulur ve Eylül ayında ilk Dil Kurultayı toplanır. Kurultaydan sonra yapılan ilk Merkez Heyeti toplantısında çalışma kolları kurulur, Etimoloji Kolu başkanlığına Hasan-Âli getirilir.

Aynı yıl Hasan-Âli "Mevlâna'nın Rubâileri", "Goethe, Bir Dehânın Romanı" ve "Türk Edebiyatına Toplu bir Bakış" adlı yapıtlarını yayımlar. Goethe üzerine Türk dilinde yapılan çalışmasıyla, Goethe madalyasıyla ödüllendirilir. O şöyle demektedir: "Ben Doğu ve Batı diye bir ayrılık görmüyorum. İnsan eseri, insan ruhunun iştiyakları, kaygıları, korkuları zamana ve zemine göre değişse de, özünde bir ayrılık varsa o, tutulan yol ve usûldendir."

1932 yılının sonunda Hasan-Âli, Ankara'daki Gazi Terbiye (Eğitim) Ensti-

tüsü'ne müdür olarak atanır. Burada, Hasan-Âli'nin yakın meslektaşı ve arkadaşı olan, eğitimci İsmail Hakkı Tonguç da ders vermektedir.

1933 yılının sonunda Hasan-Âli, Maarif Vekaleti Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü'ne atanır. Bu dönemde, liselerde reform yapmayı planlar. 1938'e değin üzerinde çalıştığı "Türkiye'de Orta Öğretim" adlı yapıtı de bunun bir göstergesidir. Bu araştırma reformlarının bir ön çalışması olarak kabul edilir. 2 yıl sonra Yücel, 1 Mart 1935 tarihinde CHP İzmir Milletvekili olarak Meclis'e girer; çok geçmeden Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel İdare Kuruluna seçilir.

1935-1937 yıllarında yayımladığı yazılarda kültür ve eğitim konularındaki sorunları ele alır. Bu çalışmalardan kendisini Maarif Vekilliği'ne hazırladığını açıkça ortaya koyar. Atatürk'ün ölümünden sonra CHP İnönü'ye Milli Şef sıfatını verir. İkinci Dünya Savaşı'nın doğduğu kötü koşullardan Türkiye de etkilenir. Eğitim alanındaki tüm köklü değişim girişimlerine karşın kırsal kesimdeki çocukların ancak %25'i okula gidebilmektedir.

Yücel 28 Aralık 1938'de 41 yaşındayken, Celâl Bayar'ın kurduğu kabinede Maarif Vekilliği'ne atanır. Böylece, kemalist ilkeler doğrultusunda ve İsmet İnönü'nün de desteğiyle Yücel, hümanist kültür reformlarına başlar.

Yücel, 1 ve 2 Mayıs 1939 tarihlerinde On Yıllık Neşriyat Sergisi ve Birinci Türk Neşriyat Kongresi'ni açar. Kongre, memleketin her yerinde basım ve yayım işlerinin resmî, ya da özel, bütün ilgililerce fikir ve emek katılarak, ciddi surette gözden geçirilmesi ve ana ilkelerle

devletçe ve bireyce izlenecek yolların saptanması düşünülerek toplanmıştır. Ülkenin yazarları, yayıncıları, eğitimcileri, araştırmacıları, sanatçıları, milletvekilleri, hekimleri ve bakanlık görevlilerinden oluşan Kongre, encümenlere ayrılarak çalışmasını sürdürür.

Kongrede konuşulan konular, Türk Cumhuriyeti halkını yakından ilgilendirir; çünkü, kongrede bilim hayatı için son derece önemli olan konular tartışılır. Örneğin, dilimize çevrilecek yapıtların, klasikler dahil olarak, önce önemlilerinin ayrıntılı bir planda saptanması, bunların yazımı ve yayımı için ilgililer arasında iş bölümü yapılması bu kongrede görüşülür. Resmî ve özel yayın kuruluşlarının sermaye ve güçlerini en çok verim sağlamak üzere toplayıp işbirliği yapma yollarının araştırılması ve buna göre genel bir yayın programının hazırlanması tartışılır. Orta öğrenim çağındaki gençlik için yazdırılması ya da çevrilmesi gerekli eserlerin saptanmaları, bunların yayın programı hazırlanır. Bir çocuk edebiyatı kütüphanesinin kısa zamanda oluşturulması görüşülür. Aslında bu kongrede yanıt bekleyen pek çok soru vardır, halka yönelik yayınlar için yıllara ayrılmış bir programın oluşturulması; el yazması ya da basımında basılmış olan eski kitapların yeniden basılması; ansiklopedi ve sözlüklerin oluşturulması için hazırlıkların yapılması; telif ve çeviri yapıtları teşvik edecek bir sistemin oluşturulması; özel yayıncılığa devletçe yapılan yardımın daha verimli ve esaslı bir yola konulması; okumayı teşvik etmek ve yayınları tanıtmak için bir propaganda sisteminin geliştirilmesi; yayınların satış ve dağıtım işlerinin düzenlenmesi; basımverimlerinde iş verimini ve niteliğini artırma yolları; düşünsel halklara ait mevzuatın günün koşullarına göre düzenlenmesi... Bu konuların hepsi bu kongrede tartışılacak, sonuca bağlanacaktır ve bunların hepsi tüm dünya insanlarını ilgilendirdiği gibi Türk insanını da ilgilendiren önemli meseleler.

Neşriyat Kongresi olumlu yankılar uyandırır. Kongre ile ilgili o zamanın önemli gazetelerinden olan Haber, Vakit, Son Posta, Tan, Ulus, Cumhuriyet, Akşam da önemli yazarlar kongrenin anlamını vurgular, ama öneri ve eleştirilerini de eksik etmezler. Örneğin, 30 Mayıs 1939 tarihli Vakit gazetesinde Hikmet Münir, "Hasan-Âli Yücel'in teşebbüs et-

tiği Neşriyat Kongresi'nin zengin vasıflarını birer birer saymak güçtür; fakat halkın okuma ihtiyacını temin etmek, umumiyetle okuyanları artırmakla beraber, kitap sanayii ile mânen ve maddeden hisseli kalem ve kılıç erbabını her iki cihetten terfi etmek yolundaki bariz hususiyetleri, ne yanından bakarsanız göze çarpıyor. Allah muvafak etsin" der.

31 Mayıs 1939 tarihli Ulus gazetesinden Yaşar Nabi ise yazısına şu cümlelerle son verir: "Program hakikaten hiçbir ilâveye lüzum hissettirmeyecek kadar bugünkü kültür hayatımızın sorunlarının tümünü içermektedir. Bu kongrenin neşriyat sistemiyle ne zamandan beri özlediğimiz salâhi getirme yolunda büyük bir adım olduğuna şüphe yoktur".

31 Mayıs 1939 tarihli Son Telgraf gazetesinden Reşat Feyzi ise, "doğru söz acıdır, kimseyi kırmamak bir idare-i maslahatçılıktır, bu sistemle iş görülmez" di-

Millî Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel, Başbakan Refik Saydam, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1940

yerek, maarifin son 15-20 yıl içinde bir devrim memleketine yaraşır şekilde tamrandımanlı çalışmadığını, memleket kalkınmasına tüm anlamıyla ayak uyduramadığını yazarak kısaca "Neşriyat hayatımız yürekler acısındır" der, ama yine de böyle bir kongrenin toplanması fikrini çok isabetli bulur. Ülkenin yayın alanındaki etkinliklerin bu toplantıda belirlenmesi açısından Birinci Türk Neşriyat Kongresi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye aydınlanma yolunda yürümektedir. Tanzimat'la açılan bu yoldaki hareket Cumhuriyet'te hız kazanır. Akılcı, hümanist, tek sözcükle "aydınlanma" düşüncelere sahip birisidir. O "Tarih ve dil devrimlerinin rönesans" olduğunu söyler. Yapılacak işleri bir an önce gerçekleştirmeye çalışır. Yazılarında şu tür satırlara oldukça sık rastlanmaktadır:

"Batı uygarlığı düşüncenin olduğu kadar bilimin ürünüdür. Biz Ortaçağ'ın din değerlerini 20. yüzyılın başlarına kadar yalnız vicdan işlerinde değil, dünya işlerinde de düstur edindiğimiz için müsbet bilimlerden yoksun kaldık. Kafamızı, omuzlarımız üstünde bir cami kubbesi gibi taşıdık durduk."

17 Temmuz 1939'da , ülke çapında bilimadamlarının, eğitimcilerin, yazar ve sanatçıların, Türk eğitim sisteminin ilkelerini ortak bir çalışmayla belirlemek üzere bir araya geldiği Birinci Maarif Şûrası toplanır. Yücel açış konuşmasında, eğitim sisteminde en önemli meselenin görevlilerle birimler arasında uyumlu çalışma olduğunu belirtir. İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve meslek öğretiminde yeni düzenlemeleri içeren taslak, danışma kuruluna sunulur. Programın en önemli meselelerinden biri, kırsal kesimde halk eğitimidir.

Katılanların düşüncelerini açıkça ifade edebildikleri ve önerilerin formüle edilmesinde katkılarının olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, toplantının ne denli değerli ve önemli olduğu anlaşılır. Böylece ülkenin aydınları, eğitim sistemini birlikte inceleyip, onun için yeni bir düzen getirmişlerdir.

1939 Şubat'ında, bakanlıkta öğretmenler arasında kurulmak istenen diyalogun sesi olması amacıyla "İlk Öğretim" ve "Tebliğler" dergileri yayımlanır. "İlk Öğretim", bakanlık yönergelerinin bildirildiği ve aynı zamanda öğretmenlerin, kendi düşünce ve görüşlerini dile getirmelerine olanak sağlamak için planlanmıştır. Yücel geniş bir velî ve öğrenci kitleleriyle, radyo aracılığıyla bağlantı kurar. Çocuk ve spor bayramlarında, tutum haftalarında yaptığı halka sesleniş konuşmalarında özellikle öğretim ve eğitim sorunlarını ele alır. Bu yolla toplumda bir bilinçlenme oluşturmaya ve genel kültür düzeyinin yükseltilmesine çalışır. Eğitim alanındaki bu yeni plânlama sürecini, önemli kültür ve eğitim kuruluşlarının açılması izler.

31 Ekim 1939'da reformların sonucu sayılabilecek olan Birinci Devlet Resim Heykel Sergisi'ni açar. Sergi her yıl Ankara'da kurulur. Sanat alanında yapılan önemli atılımlardan sonra, Ankara'da 28 Şubat 1940 tarihinde Tercüme Heyeti ilk toplantısını yapar. Toplantılar çok verimli sonuçlar doğurur. Böylece kurulduğundan kısa bir süre sonra dünya edebi-

yatı klasiklerinin çevirisine başlanır ve 1946 sonuna değin toplam 496 eser Türkçe'ye çevrilir. Çevirilerin yaratıcılık üzerindeki etkisi kısa bir süre sonra şiirde ve çağdaş Türk edebiyatında görülür.

Kültür atımları devam eder. 1941 yılı başlarında Ansiklopedi Bürosu kurulur. 1951'den sonra adı Türk Ansiklopedisi olarak değiştirilen İnönü Ansiklopedisi'nin ilk ciltleri 1943'ten itibaren yayımlanır.

Hasan-Âli Yücel zamanında eğitimin hemen her alanında hiç görülmemiş bir canlılık yaşanır. Fakat yine de köy ve kent arasındaki dengeyi eşitlemek üzere köy halkına pratik bilgi verilmelidir. 1936'da Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde Köy Eğitmeni projesi uygulamaya başlanır. Amaç, köye hem bir öğretmen vermek hem de modern üretim araçları ve tarım yöntemleri sağlamak ve eğitimin mali yükünü hafifletmektir. Köye yönelik bu eğitimin uygulaması hiç şüphesiz daha sonra kurulan Köy Enstitüleri için uygun koşullar yaratmış ve Köy Enstitüleri'ne geçişi kolaylaştırmıştır. 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Yasası çıkarılarak, köy okullarında görev alacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere kent ve kasabalardan uzak, geniş arazisi bulunan uygun yerlerde Köy Enstitüleri kurulmaya başlanır. Bu bir başarıdır. Yücel, bu projeyi Meclisteki şiddetli eleştirilere karşın gerçekleştirmiştir. Fakat bu başarı 1947'den sonra Köy Enstitüleri amacından uzaklaştırılmaya başlandığı için gözlenmiş ve yara almıştır. 1950'den sonra ne yazık ki Köy Enstitüleri büsbütün kapatılmıştır.

Kültür konusundaki atımları durmaz. Hasan-Âli 20 Mayıs 1940'ta Devlet Konservatuvarları'nın kuruluş yasasını çıkarır. Konservatuvarların kuruluş amacı, Türkiye'de müzik, tiyatro, opera ve bale kültürünü ve sanatını işlemek ve yetenekli öğrenciler yetiştirmektir.

1941-1942 yıllarında Yücel, dilin Türkçeleştirilmesi, ortak bir bilim dili oluşturulması çabalarını yoğunlaştırır. Neşriyat Kongresi ve Birinci Maarif Şurası toplantılarından sonra, kısa aralarla birbirini izleyen üç toplantı düzenler. Bunlardan Coğrafya Kongresi'nde coğrafi bölgelerimizin sınırları belirlenir.

Yüksekokulların gelişmesi, İstanbul Üniversitesi'nin yeniden düzenlenmesi ve Ankara'da yeni yükseköğretim ku-

rumlarının açılmasıyla sürdürülür. Yücel'in bakanlık yaptığı dönemde, Ankara Fen Fakültesi (1943), İstanbul Teknik Üniversitesi (1944) ve Ankara Tıp Fakültesi (1945) kurulur. Dört yıl süren bir hazırlıktan sonra 13 Haziran 1946'da 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılır. Türkiye'de üniversitenin gelişiminde ikinci büyük aşama olan bu yasanın getirdiği bilim ve teknik alanındaki en önemli yenilikler şunlardır:

Öğrencilerini, bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerle türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi elemanlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek.

Memleketi ilgilendirenler başta gelmek üzere bütün bilim ve teknik meslekleri çözmek için bilimleri genişletip

Mehmet Emin Yurdakul ve Hasan-Âli Yücel. "Basında Elli Yıl" imzalanıyor.

derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak, bu çalışmalarda ilgili millî bilim ve araştırma kurumları ile, yabancı veya uluslararası benzer kurumlarla işbirliği yapmak.

Araştırma ve incelemelerin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayım yapmak; yardımcıları, doktora adaylarına ve öğrencilere yaptırmak. Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak.

Yasa, öğretim kadar araştırmaya da ağırlık veren maddeleriyle, üniversite programlarını 'ansiklopedik bilgi yığını' olmaktan çıkarmakta, öğretimin araştırma ile desteklenmesini ve ülke sorunlarına yönelmesini öngörmektedir. Yeni yasa; programların dışarıdan denetimi yerine, içerden denetimini gerektirmek-

te, dolayısıyla 1933 reformundan ileri bir atılım olarak görülmektedir.

Engin Tonguç'un sözleri ile Yücel "Cumhuriyet Milli Eğitimi'nin altın çağının yöneticisi, kültür ve eğitim atılışlarının başarılı önderi olmuştur." Yücel'in bakanlığı 8 yıla yakın sürmüştü, batıya açılma, aydınlanma, gerici çevrelerin hoşuna gitmemiştir. Güya bu atılımlar geleneklerimize, dinsel inançlarımıza aykırı bulunmuştur. 1942 yılında ona karşı bir suikast yapılır. Ertesi gün, incelemeler, evine sıkılan kurşunun Hacettepe'den atıldığını gösterir. Bunların hiçbirini Yücel'i durdurmaz; yabancı kitap sergileri, mesleki teknik okullarının açılması, yeni Dil Kurultayları, Devlet Resim Heykel Sergileri, İkinci Maarif Şurası, üniversite ve binalarının açılışları, Türk Tarih Kongreleri, UNESCO sözleşmesinin onaylanması ve aydınlanma yolunun inşası için gerekli daha nice taşlar bir bir yerlerine oturtulmuştur. Yücel, 5 Ağustos 1946'da bakanlıktan istifa eder. Kimi kişilerce suçlanır, o günlerde çok yakınları dışında çevresinde kimsesi kalmamış gibidir.

Tarihe Yücel-Öner davaları olarak geçecek siyasi dâva 17 Şubat 1947'de başlar. İki yıla yakın bir süre devam eden dava 22 Aralık 1949'da Yücel'in kazanması ile sona erer. 1950'de Yücel CHP'den istifa eder. Bundan sonraki on yıllık dönemde de yazılarını Cumhuriyet gazetesinde yazar. 12 Kasım 1960'da Paris'te yapılan UNESCO 11. Genel Toplantısı'na delege olarak katılır. Bir yıl kadar sonra yüksek ateşli bir hastalığa yakalanır. Bu hastalıkla iki hafta boğuşur, fakat 26 Şubat 1961'de hayata gözlerini yumar.

Yücel'in ölümünden sonraki gelişmeler ve özellikle 90'lı yıllarda yoğunlaşan etkinlikler, onun Türk kültür hayatında ne kadar büyük bir rol oynadığını göstermektedir. Dostlarıyla yaptığı bir söyleşide Yücel, "Ben kendi ayağımla sahneye hiç çıkmadım, ama sahneden de hiç inmedim" demiştir. Ölümünden 37 yıl sonra, bu gerçek bugün de geçerlidir.

Fotoğraflar Canan Eronat'ıngıcındendir. Kendisine yazının hazırlanması sırasında yaptığı yardımları için teşekkür ederiz.

Özgür Ergin

Kaynaklar:

- Aydın, T., "Hasan-Âli Yücel ve Köy Enstitüleri" *Hasan-Âli Yücel Günleri*, Edebiyatlar Derneği Yayınları, Sayfa 22-26, Ankara 1997
 Bizim Türk Neşriyat Kongresi, *Raporlar, Tezler, Mizahlar Zabıtları*, 1997
 Çikat, M., *Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, İ. Bankası Yayınları, 1997
 Günyol, V., "Hasan-Âli Yücel, Cam Acetun İstiklaliet Kurbanı" *Fatih Dergisi*, Sayı 1024
Hasan-Âli Yücel Armağanı, Bülentçin Milletler Türk Derneği Yılı, Ankara 1997
 Kaymazlı, A., "Bir Felâhçisi Olarak Hasan-Âli Yücel" *Fatih Dergisi*, Sayı 1027
 Yücel, Hasan-Âli, *Türkiye'de Deva Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993